

VIII. Salgótarjáni Tavaszi Tárlat

A József Attila Megyei Művelődési Központban megrendezett kiállításon 84 alkotó közel 170 művel állt közönsége bíráló szeme elé. Az országosan szokásos arányoknak megfelelően itt is a festői alkotások túlsúlya jellemző. Meglepően kevés a kispasztika, s a grafika sem képviselteti magát jelentőségének megfelelő arányban.

A festészeti anyag híven tükrözi az e formanyelvben megfogalmazható lehetőségek sokféleségét, a naturális közelítéstől a vízióig. A városi tanács nagydíját elnyerő Lőránt János két képpel szerepel (Horizont és Száműzetésben), mindkettő jól példázza az összetett tartalom és a szűk szavú megfogalmazásmód találkozásából eredő szuggesztív erőt. Horizont című képen az életformaváltás nehézségeit próbálta képi eszközökkel átgondolni. A csupán vasbetonvázalattal jelzett új környezetben, a megérkezés pillanatában rögzíti figurái lelki állapotát. A megszokott környezetükből és világukból kiszakított emberek kedves tárgyaikat (vázlattömböt, szegényes cókmoikat, bárgyú szamarat) féltő gonddal őrizve, szorongva tekintenek az idegen újra. A változás egyszerre jelent örömet és nosztalgikus bánatot, groteszkké lényegítve a benne élőket — különösen szembeütő ez a középső figura széles karmozdulatán, mely egyszerre idézi a feltörő öröm és a siratás gesztusát. A kép a kékeszürkék kifejező hatását használja ki, világossá, levegőssé téve a jelzészzerű figurák környezetét. Lőránt visszafogott színvilágának ellentétéként égő vörös monokrom kompozíciókkal szerepel *Szentgyörgyi József*, aki a Nógrád megyei Tanács díját kapta. Három műve ember és környezete lírai viszonyát elemzi, a Kondor Béla által megtalált képi eszközök felhasználásával. Ikonokhoz hasonló zárt-ság, félszeg emberek és feketén felvillanó, balsejtelmű állatok különös ellentéte jellemzi festményeit. Mondandójában és látásában rokona *Bráda Tibor* Befutás előtt című képe, mely a sport követelményei által túlhajszolt ember krisztusi elcsétségét sejteti. Kokas Ignác álmainkat idéző, csodálatos zöldbe játszó tájára féltreink nyomasztó erejével csap le a hatalmas fekete madár. Erőtéljes gondolati-meditatív közlésükkel, stilizált megformálásukkal gondolataink hosszú sorát indíthatják el a művek.

A vízióhoz áll közel *Jánossy Ferenc*

zaklatott szerkesztésű Karneválja, *Vinkler László* Metamorphózisa. A gyermeki szinonim képlátást próbálja átültetni művészetébe *Földi Péter*, naiv bájú madarai egyszerre repülnek és zuhannak. A felületi dekorativitás felől közelít a látványhoz az alkotók nagy része, pl. *Bakallár József*, *Tóth Imre*, *Nagy Előd*, *Blaskó János* a konstruktív absztrakció eszközeivel vall a népi építészetéről. *Fábián Gyöngyvér* Munkásszálló című festménye eddigi művészpályájának egyik legsikerültebb darabja. Az okkerrel festett alvó munkások súlyosan neheznek az ágyra, szinte görcsösen kapaszkodnak az álmobba, de fejük felett ott kísért az ébredést előrevetítő óralap (melyet ötletesen aplikált a művész a felületre). Hagyományos témát próbál hagyományos eszközökkel megragadni tájázóbrázolásain *Mazsaroff Miklós*, *Barcsi Pál*, *Nagy Ernő*, *Seres János*. A fény impresszionisztikus vibrálása foglalkoztatta *Iványi Ödönt* Világos színpad című festményén.

Festészet és alkalmazott művészet határán állnak *Blaskó János* képei, melyek formanyelvük révén inkább zománcba kívánkoznak. A grafikához közelítenek *Klimó Károly* illusztrációi, melyeknek sikerül hangulatilag és gondolatilag megragadniuk az ihlető írónak (Kafkának) a tudat mélyéről kukucska ember elhagyatottságát elemző művészetét.

A festészeti anyaghoz kapcsolható műfajában a tavalyi nagydíjas *Kokas Ignác* festőművész —, aki a nyitás időpontjában lett kiváló művész — kamarakiállítása. Monumentális megfogalmazású kompozíciók jelennek meg itt a művésztől szokatlan kis méretben. A művek lírai töltése (pl. Kicsiny lámpás, Öregek háza, Búcsú Ginzától stb.), a zöldeknek sokszínű lavirozása révén önálló rangjára emelkednek e festmények. Általuk a művész jelenlegi alkotói periódusát, képszerkesztési módszerét ismerhetjük meg közelebbről.

A kiállított grafikák összkepe jobb és egyenletesebb mint a festményeké. Tartalmi gazdagságát sajátos formanyelve révén éri el, mely különösen alkalmas filozofikus, meditatív gondolatok kifejezésére. A grafikusok sorából három művész emelkedik ki tartalom és forma magas szintű egységének sikeres megvalósításával. *Czinke Ferenc* Az út végén című lapján a háborús katona fényképe és egy székre dobott kiszolgált katonakabát átlós kompozíciójába aranyszínben kanyargó utat helyez; összetett képzettársításra adva ezáltal módot. Tavalyi, nemzeti galériabeli kiállításának tanulsága e művön érett meg: a fényképen idealizált kezdet és a csüggedt hazatérés között az út idő-

ben és térben beláthatatlanná, kifürkészhetetlenné tágul. Egyszerre jelenik meg a művön így egy hosszas cselekmény egésze, s annak gondolati indoklása is: egy teljes és zárt világ. *Bálványos Huba* litográfiái meditativ hangon szólnak hozzánk. Öreganyáink című képén az öregemberek világának szétesését, tárgyaiknak különleges, misztikus tartalmakkal telítődését követi nyomon. A király meztelen című lapján groteszk figurák típusait vonultatja fel, visszajára fordítva a történetet: egyedül a magába forduló, elesett, kirekesztett „király” felöltözött az öntelten röhögő, meztelen tömeg gyűrűjében. *Raszler Károly* illusztrációi drámai erejükkel, tömör kompozíciójukkal hatnak.

Finom tollrajzaival vonta magára a figyelmet *Sulyok Gabriella* és *Mayer Bertta*. *Szemethy Imre* kiérlelt, sajátos, érdekes, izgató formanyelvvel jelentkezik e tárlaton is; reméljük hamarosan sikerül megfelelő témát találnia egyéni megfogalmazásmódja tartalmi telítésére.

A sajnálatosan kevés szobor és kispasztika közül — leszámítva a régebben keletkezett és máshol már díjazottakat (*Varga Imre* Derkovits, *Kiss István* Felszabadulási emlékműterv) — érdekes képzettársításával és megformálásával emelkedik ki *Tornai Endre* Emléke, szakmai tudásával *Janzer Frigyes* Kodály-portréja, szokatlan anyagmegmunkálásával *Király Róbert* bazalt és bronz Anyája.

Talán ezzel a rövid és érintőleges áttekintéssel is sikerült érzékeltetni, hogy a kortárs magyar művészet csaknem valamennyi formai útja képviselteti magát a kiállításon. E tényező ellenére mégis csak a jó közepes szintet éri el a tárlat — bár ez a megállapítás az összes országos kiállításra elmondható; s az okok is megegyeznek. A beküldött művek nagy része régebbi alkotás (1970—73. tájáról való is akad), nem tükrözi alkotója jelenlegi gondolkörét, formai kísérleteit, nem tudósít az aktuális művészeti problémákról. Hiányzik a frissesség, az új kísérletek, új művek megjelenését kísérő várakozó izgalom; a művész ettől megfosztja önmagát, közönségét és kollégáit egyaránt. Több kiállított kép részt vett egyéb pályázatok, tárlatok egész során, így megjelenése itt szinte semmi újat nem ad sem a kiállítóknak, sem a szervezőknek. Ebből is kitűnik, hogy a tárlatra öletszerűen adják be munkáikat az alkotók. A kiállítás emiatt nehezen rendezhető, végső képe kvalitás szempontjából erősen egyenetlen.

A művek művészi minősége az országos átlagnak megfelelően jó közepesnek mondható. Az alkotások túlnyomó részét

sajnos, nem jellemzi átütő gondolati erő, művészeink szívesebben figyelnek önmagukra, mint a valóság eseményeire. Választott témáikat nem mindig sikerül megfelelő szinten kifejezniük, sok az újgyakorlat-jellegű mű. Megszokott, régi témák társulnak begyakorlott kifejezési módokkal, bravúros technikai biztonsággal önmagáért való, élmény és érzés nélküli műveket eredményezve. Hiányzik a kísérletező kedv, az új téma keresésének belső kényszere, a valóság képi átlényegítésének sokszor önmérsztő vágya —, mely minden igazán jó műalkotást jellemez. Sok a zárt, semmitmondó, felületi hatásokra építő kompozíció. Kevés művész kerül csak el e buktatókat a kiállítók közül. *Czinke Ferenc, Lóránt János, Bálványos Huba* gazdag gondolatosságú, magas szintű művészi tudással megoldott, s frissen (ebben az évben) alkotott művei azonban bizonyítják, hogy a művészi igényesség útja is járható. Példájuk — bízunk benne — jövőre remélhetően szélesebb körben válik általánossá.

Az iparművészeti alkotások jelenléte a tárlaton szerencsés, egyrészt mert így teljesebb képet kapunk a megyében alkotó művészek munkájáról, másrészt pedig mert utalnak Salgótarján ipari felépítésére, a művészi formatervezés igényére. A képzőművészeknél hiányolt kísérleti kedv e műfajban virágzik, s több kiállító művésznél is nyomon követhető. Az üvegben rejlő épületplasztikai lehetőségeket kutatja *Erdei Sándor*, a kerámiaformálás hagyományos kereteit fessegetik *Horváth Sándor* munkái.

Az iparművészet az ipar művészi szintű művelését, ipari, technikai érzékenységet és szintet is kell, hogy jelentsen. Az üveg-térelválasztóknál vált ez különösen központi kérdéssé. A művek bemutatásánál itt előtérbe kell állítani a funkciót, ezt viszont csak az üveghez alkalmazkodó, megfelelően méretezett installációval lehet elérni, melyet a művésznek kell kiviteleznie.

A kiállításon szereplő művészek többsége nem először állít ki városunkban, vissza-visszatérő vendége tavaszi tárlatunknak. Örömmel látnánk tőlük környezetünk sugallta, munkánk, életünk, valóságunk által ihletett műveket. (A távolabbi tájegységekről kiállító művészek magas száma mellett meglepő és érthetetlen, hogy a Salgótarjánban élő alkotók között akad, aki egyetlen művet sem küldött a tavaszi tárlatra. Vajon a szakmai társaktól tartanak, vagy a tárlatot nem ítélik méltónak legújabb műveik bemutatására. Akárhogyan is van, a városnak, melyet életük színteréül választottak, tartoznának ezzel a jelképes számadással.) Mert az elkövetkező évek tavaszi tárlatainak szakmai és közönségsikere nem a szervezőkön, díjalapítókon, vagy rendezőkön múlik, hanem a résztvevő művészek körének alaposabb megválogatásán, bővítésén, a beküldött munkák még rangosabb művészi igényességén dől el.

Krunák Emese

Munkásfiatalok

IV. Országos Vers- és Prózamondó Versenye

Ha egy országos kulturális-művészeti rendezvény sikerét nem a külsőségek parádézó gazdagságával, hanem a megjelent művekben és a szakmai vitákban fölbukkanó gondolatok súlyával és időszerűségével mérjük, a munkásfiatalok Salgótarjánban rendezett vers- és prózamondó versenye méltán kívánczokra az ilyen jellegű események élére.

Salgótarján 1972 óta immár negyedik alkalommal adott otthont az amatőr előadóművészet e kiemelkedő fontosságú eseményének, amely minden esetben egy országos méretű munkás-kulturális akció ünnepélyes záróakkordját, csúcspontját jelentette.

Nagy eredmény ez, hiszen a verseny gondolata olyan időben született, amikor egy-egy város kulturális életének rangját, minőségét elsősorban az országos rendezvények számával mérték. Következményeként a különböző napok, ünnepi hetek, versenyek, seregszemlék, fesztiválok sorozata árasztotta el az országot. Számos — egyébként jó — kezdeményezés áldozatul is esett e rendezvényszemléletnek, mivel a feltételek közül nem egy esetben csak a nagy ötlet és elhatározás volt adott...

A munkásfiatalok vers- és prózamondó versenye azonban gyökerekre talált Salgótarján hagyományaiban és a nemes szándék valóra váltásához bizonyítottan volt anyagi és szellemi erő is. A kezdeményezés kiállta az idők és a gyakorlat próbáját; sikerült olyan hagyománnyá és példává nemesíteni, amelynek folytatására és megújítására egyaránt képesek életrehívói.

A munkásfiatalok IV. országos vers- és prózamondó versenye is mérhető fejlődést mutat az előzőekhez viszonyítva. Élvonalában tömörebb lett a mezőny, nőtt a derékhad, ha kiugróan nagy teljesítmény nem is sok akadt.

Természetesen nem általában a versmondók lettek jobbak két év alatt, hanem az előkészítés, a válogatás: az üzemi és a megyei előversenyeken résztvevő 3000 munkásfiatal közül valóban a legjobbak kerültek tovább; megyénként 3–3, Budapestről 9 versmondó. A tudatosabb, igényesebb válogatás mellett a versenyzők szakmai felkészítése is javult. Ezt igazolja, hogy az eddigi hat helyett most tizennégyen kaptak hivatalos meghívást a győri Radnóti-emlékversenyre, ahová az év különféle versenyének győztesei kerülhetnek.

Az általános színvonal-emelkedésen túl milyen tanulságokkal szolgált az országos döntő?

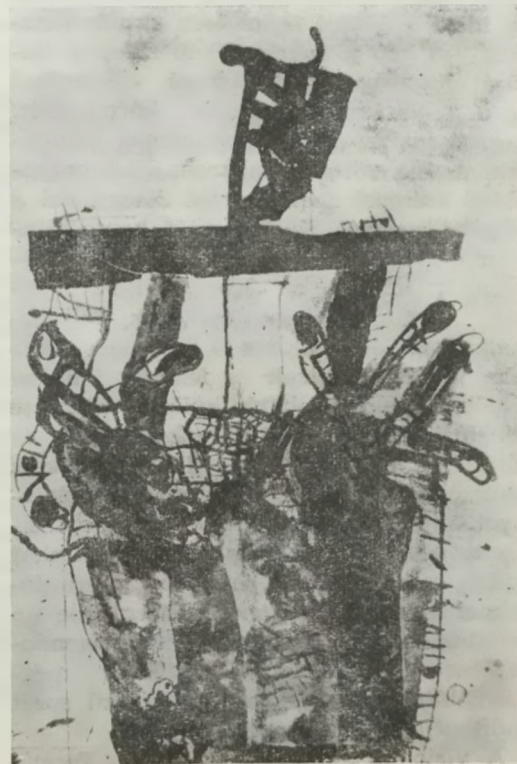
Megmutatta, hogy ez az ifjúmunkás nemzedék elsősorban önmagát keresi a

költészetben és saját világát vetíti ki a tolmácsolás során. Produkcióik többségükben vallomásértékűek voltak, társadalmi munkamegosztásbeli helyzetük, korosztályuk életigazító problémái kerültek előtérbe: helyük a világban, szorongásaik, kétségeik — és hitük. Azzal, hogy a fiatalok a költők segítségével önmagukról szóltak, az amatőr előadóművészet igazi értékére és értelmére találtak rá — a versmondás náluk nem cél, hanem eszköz volt.

Természetesen: nagy teljesítmény csak akkor születik, ha mindez magas fokú szakmai felkészültséggel találkozhat. A már fentebb jelzett hiányérzetünk is ebből adódik; a többség belső, igazi érzeit, fontos közölnivalóját éppen mesterségbeli hiányosságai miatt nem tudta eléggé kibontani. A versenyzők e csoportja (típusa) most még inkább tehetségét, mintsem tudását bizonyította. Fejlődésük lehetősége és útja adott: egyéniségük, vibráló belső világuk, közéleti elkötelezettségük megőrzésével, az ösztönösségtől a tudatosság felé haladva, mind nagyobb mesterségbeli tudást szerezni.

A másik jellemző (bár aránylag jóval kisebb számú) típus viszont éppen arra figyelmeztet; meg kell tanulni a mesteriséget —, de ez ne az egyéniség rovására történjen. Hiába van ugyanis egy versmondónak a birtokában minden eszköz, ha hiányzik a személyiség, a személyesség — az eredmény legfeljebb kellemszerűen szürke produkció lehet.

A versenyzők mindkét típusára az értelemre ható, gondolati versmondás volt jellemző, amelyben a középszínek uralkodnak. Az érzelmi „túltöltöttség” lehetőségét már a versválasztás is kizárta — a meditatív költemények túlsúlya indokolta a visszafogottabb, tartózkodóbb

előadásmódot. És ezzel el is érkeztünk a versmondó versenyek értékelésének örök, visszatérő témájához, a versválasztáshoz. Okkal és joggal, hiszen hiába fontos a mondanivaló, felkészült a versmondó — előadóművészetről van szó! —, ha a választott mű esztétikai értéke csekély. Most örömmel állapíthatjuk meg: bővült a rangos anyag, színesedett a választék. Elsősorban a kötelező — a SZOT-dijas költői — művekből sikerült jobban a válogatás, mint az előző versenyen. A szabadon választott verseknél az irodalmi színvonallal eddig sem volt baj, de továbbra is joggal hiányoljuk klasszikusainkat: József Attilát, Adyt, Petőfit... és a külföldi lírát.

Végezetül erre a versenyre is érvényes, hogy értékét, létjogosultságát a szűkebb környezetére gyakorolt, serkentő, kisu-gárgzó hatásának lehetősége is adja. Lehetősége — írjuk —, mert éppen ezt a lehetőséget mindmáig nem sikerült valóra váltanunk. Itt az ideje, hogy a szakmunkásképző intézetek, a szépen fejlődő munkás-irodalmi színpadok, a szakszervezeti művelődési intézmények (és minden egyéb érdekelt) hatékonyabban szervezzék, támogassák, ösztönözzék az amatőr versmondó mozgalmat. Teremtsék meg a költészet és az önkifejezésre vágyó, művészet iránt vonzódó fiatal munkások egymásra találásának még vonzóbb lehetőségeit, melyek jóvoltából nemcsak az aranydiploma tulajdonosa nyertes, hanem mind érzékelhetőbben nyertesek vagyunk mindnyájan és nyertes a munkásművelődés fontos és szép ügye.

Korill Ferenc

Falvak, filmek, napok

FALUSI FILMNAPOK

Gyermekkoromban gyakran megfordultam egy kis szabolcsi falu ütött-kopott mozi-jában. A filmekből már csak villanásnyi emlékeket őrzök, a körülményeket azonban nem felejttem el soha. Az izléstelen portál kirakatában riktó fotók csalogatták az érdeklődőket. A teremben bokáig ért a tökmag- és napraforgóhéj, melyet a fegyelmetlen nézők a szűk székek alá dobáltak. Folyton elszakadt a film. Egyszóval: nem volt éppen ideálisnak nevezhető az akusztika.

Mozikultúránk színvonalával — ne széptegessük a dolgot — ma sem dicsekedhetünk. Még a nagyvárosi filmszínházak székei is nyikorognak, a szellőztetés ott is többnyire megoldatlan, a reklám gyakran igénytelen, a vetítések nivójával sem lehetünk mindig elégedettek.

Egy valami mégis alapvetően megváltozott. És ez a lényeg.

A felszabadulás előtt a műsorpolitika gerincét a szentimentális giccsek, az igénytelen tucatárúk képezték. Mindent a kaszsa szempontjainak rendeltek alá. A mozi — a Horthy-korszak falujának szinte egyetlen kulturális bázisa — engedelm-

sen szolgálta a politikai hatalmat: a vászon időről időre felbukkantak az uszító propagandafilmeik. Az izlés alakításával — fejlesztésével — nem törődött senki.

A mai falvakban a szocialista kultúra hadállásai egyre erősebbek. A mozi most már több, mint szórakoztatási intézmény. A program összehasonlíthatatlanul gazdagabb és igényesebb, mint évtizedekkel ezelőtt. A nézőt számos kitűnő lehetőség várja, hogy közelebbi ismeretséget kössön az időközben felnőtté vált filmművészet alkotásaival és azok „üzenetével”: TIT-előadások, viták, közönség-művész találkozók.

Minőségi ugrásról van szó, melyről nem szabad megfeledkeznünk. amikor a Filmnapok Falun akcióját méltatjuk és ideai tanulságait megfogalmazzuk.

*

Az elnevezésből: „filmnapok” logikusan adódik, hogy a rendezvények fókuszában a művek álltak. Régebbiek és újabbak, egy-két évtizedesek és egészen frissek.

Ami a hagyományokat illeti, meglehetősen közismert tény, hogy a magyar film legfontosabb útjelzőkövei a falusi témakörhöz kapcsolódnak. A *Talpalatnyi földtől az Árvácskáig* — vagy még tovább — ívelődő hid pillérei olyan folyamatot jelölnek, melyet a nagy filmgyártó államok is megirigyelhetnek tőlünk: a filmművészet és a valóság eleven kapcsolatát, a lényeges konfliktusok megragadásának permanenciáját, a politikus indíttatás konstruktív szenvedélyességét.

Az alkalom ürügyén felesleges felmondanunk a leckét és felsorolnunk az eredményeket. Inkább azt hangsúlyozom — személyes megfigyeléseim alapján —, hogy a *Körhintán* és a *Szakadékon* semmit sem fogott az idő. Fábri Zoltán és Ranódy László filmdrámája változatlanul élő és időszerű. A jó filmnek nem ártanak az évek. A két alkotásban exponált kérdéseken már régen túljutottunk, a *Körhinta* és a *Szakadék* szépségeivel mégsem lehet betelni. Az elemzések részletesen taglalják a művek erőnyeit, most csupán egy sajátosságot említek meg. Az ötvenes évek derekán forgatott mozidarabok kíméletlen őszinteséggel tárják fel a gondokat. Nem beszélnek mellé. Állásfoglalásra kényszerítenek.

A *Körhintának* és a *Szakadéknak* mindemellett van általános érvényű gondolati tartalma is. A hely és az idő felcserélhetetlen, az eszmei summa azonban más szituációkra is vonatkoztatható. Körülbelül így hangzik: a személyiség kibontakoztatásához teljes életre van szükség. Megfelelő társadalmi közérzetre, kikezdehetetlen eszmei iránytűre, harmóniát sugárzó személyes bátorságra.

A falu nagy forradalmi véget érték. A felszabadulás után leszámoltunk sok terhes örökséggel. Megszűntek a nagybirtokok. Földet osztottunk. Megerősödött a termelőszövetkezeti mozgalom. Ezt a sok változást számos film választotta témájául. Ma — az úgynevezett megállapodottság korában — csöndesedett a ritmus, kevésbé látványosak az összeütközések. De még nincs itt a Kánaán! Változatlanul megmaradtak a drámai erőterek, hiszen a múlt és a jelen erkölcsi, szokásai nap mint nap összecsapnak, s a változó élet is új helyzeteket teremt. Ha hozzávesszük, hogy a régi falu — mint helyszín — semmiképpen sem rekesztődhet ki a magyar film térképéről,

már megfogalmazhatjuk a tételt: a folytonosság és folyamatosság minden vonatkozásban biztosított. Legalábbis elméletben.

A gyakorlat egyelőre mást mutat. Tagadhatatlan tény, hogy az utóbbi időben — s nemcsak egy-két esztendőben, hanem egy egész évtizedben mérve a fejlődési egységet — rendezőink kevésbé érdeklődnek a magyar falu világa iránt. Más témák — úgy látszik — kurrensebbek. Talán kevés a megfelelő forgatókönyv. Az sem elképzelhetetlen, hogy a személyes tapasztalatok hiánya is gátolja bizonyos elképzelések valóra váltását. A tények mindenesetre azt mutatják, hogy a magyar filmművészet faluképe mostanában elszürkült. A mennyiséggel sem lehetünk elégedettek, de a felfedező szándék is kevés.

Ezért örültünk a falusi filmnapok két bemutatójának: Fábri Zoltán *Magyarok* és Mihályfi Imre *A közös bűn* című alkotásának. Igaz, mindkét alkotás tematikája elmúlt időszakhoz kapcsolódik: előbbi hősei a háború országútjain kóborolnak, utóbbi cselekménye pedig a nagy vízváltzó, az ellenforradalom napjaiban kezdődik. A múlt és a jelen összefüggése, a *Magyarok* és *A közös bűn* eszmei tanulságainak máig sugárzó érvénye így is nyilvánvaló. A művek nemcsak a Horthy-kor haláltáncának utolsó felvonásáról, valamint 1956 személyiségeket és meggyőződésekét próbára tevő drámai bonyodalmairól szólnak. Mondanivalójuk — úgy érzem — mindenképpen túlnő az adott közeget.

De erről majd később. Előbb nézzük a filmek gondolati következtetéseit és a művészi kifejezőeszközöket.

Fábri Zoltán olyan kiszolgáltattott emberekről készített filmet, akiknek voltaképpen szerencsésük volt: a fasiszta tombolás végefelé németországi vendégmunkára utazhattak, s így hivatalosan kimeradhattak az itthoni háborúsdiából. Persze Hitler birodalmában sincs szélcsend, ellenkezőleg: Fábrián András és társai a kegyetlen erőszak számos megnyilvánulását látják. A birtok mellett — ahol dolgoznak — koncentrációs tábor található. Olykor fog-

lyok vonulnak, és lövések dördülnek a kastély közelében. A Magyarországról érkezettek lengyel sorsüldözöttek szenvedését enyhítik. Az előnyös feltételekkel szerződők természetesen nem passzív szemlélők: olykor rajtuk csattan az ostor. Az alaphelyzet összerímelt Fábri Zoltán leg-több alkotásának vizsgált konfliktusával: hogyan őrizheti meg legjobb önmagát — és morális elveit — a másoktól függő, folyton parancsot teljesítő, itt a föld fölé görnyedő ember?

Mihályfi Imre *A közös bűn* képsorain nem annyira a krimijelleget, a bűnügyi szálat, mint inkább az életfelfogások összeütközését állította a mese középpontjába (a forrás: Galgóczi Erzsébet kisregénye). Egy határ menti tanyán meggyilkolnak valakit, aki disszidálni készült. A gazda — nehogy a gyanú ráterelődjék a törvényes rend megbomlása idején — eltünteti a hullát. Pontosabban: ráparancsol a fiára, hogy engedje a folyóba a tetemet. A célszerűnek látszó döntésnek súlyosak a következményei. Korántsem a leleplezés, hiszen a nyomozás végén a rendőrtiszt közli Sokoraival, hogy fölösleges tartania a börtöntől. Elvégre nem a konok tanyatulajdonos a tettes, bár cselekedhetett volna hidegebb fejjel, emberségesebben is. A rejtélyes eset jóvátehetetlen folyamánya: Imre, a fiatal fiú, leszámol a maradiság erkölcsével és hátat fordít apja világának. Nem tudni, hová megy, de ez nem is lényeges. Megérlelődött benne az elhatározás: így nem lehet élni. Perspektívák nélkül, tartalmas célok híján nincs értelme a lélekölő robotnak.

Fábrinál a függőség szélsőséges végletei elevenednek meg. A parasztok *kénytelenek* elvállalni a megbízatást. Belső parancsra cselekszenek akkor is, amikor — a maguk csöndes akaratosságával — szót emelnek jogaikért. Ilyen szituáció elképzelhető máskor is. Itt jegyzem meg, hogy — másfelől tévedés lenne az egész magyarság képviselőinek tekinteni a Németországba kitántorgókat. Ők ugyanis az élet perifériáján lézengenek. Tudásszintjük, felkészültségük az átlagnál szerényebb. Azt a népréteget testesítik meg, melyet a hatalom tudatosan és sokáig sötétségben tartott, hogy kedve szerint manipulálhas-

son vele. Nem árt azonban figyelembe vennünk, hogy voltak akkortájt másféle parasztok is. Meg egyáltalán: az aktív cselekvés küszöbét bátran átlépő hősök. És az sem elhanyagolandó körülmény, hogy sok ezer magyar az ennél sokkal keményebb mártíriumot habozás nélkül vállalta.

A közös bűn tanulságát — a címre utalva — a rendező ekképpen foglalta össze: „Tulajdonképpen minden olyan magatartás bűnös, amelyik életidegen, amelyik nem hallja meg a másik embert, és felelős mindenki, aki a másikat megalázza, vagy erőszakkal saját akarata ellenére kényszeríti. De felelősök azok is, akik a társadalmi rendet olyan szituációba juttatják, ahol az kisiklik, ahol az emberek elvesztik tájékozódó képességüket.” A filmben tehát a távolságról van szó, mely felfogást, elvet, magatartásokat választ el egymástól. Az életvitelét egyedül követhető és kizárólagosnak tekinthető útnak kikiáltó és ahhoz makacsul ragaszkodó Sokorai valószínűleg megbéklyózza gyermekét. S ugyanilyen bilincset ver az ember kezére a társadalom, amikor hagyja, hogy az iránytű mutatója össze-vissza lengjen. Ilyenformán *A közös bűn* konklúziója is szélesíthető. Nem egyedül 1956-ra vonatkoztatható az eszmei summa.

A *Magyarok és A közös bűn* egyaránt realista mű, áttételes jelzések, parabolákban szokásos megoldások nélkül. Fábri a Balázs József-regény cselekményét néhány emlékmontázssal hangsúlyosította (Fábián András sorsát apja egyensúlyvesztése is befolyásolja: az elbeszélésben helyet kapott a *Fábián Bálint találkozás Istennel* néhány motívuma). Hangsúlyos szerepet játszik a történetben Kondor Ábris álma: a nagybeteg fiatalember víziójában felsejlik a nemzethalál iszonyata. Ezek a megoldások kissé ellene dolgoznak a mindvégig földön tartott stílusnak: fölöslegesen „megemelik” a sztorit, didaktikus ballasztokat aggatnak rája. Mihályfi filmjében nincsenek ehhez hasonló zavaró momentumok, de a részletezés — mondhatnám azt is: az aprólékosság — nem mindig szerencsésen megválasztott technikai fortély. Lehetne valamivel több bűvópatak a lélektani helyzet ok-okozati összefüggéseinek vizsgálatában.

A falusi filmnapokon — a nyílt fórumok rendezvényein — számos időszerű kérdésről esett szó. Csak néhányat említek a terítékre került problémák közül.

Miért nem ábrázolják rendezőink az életszínvonal gyors falusi ugrásait? Hogy lassan-lassan tényleg eltűnik a lényeges különbség város és vidék között? Hogy a gondolkodásnak a nagy településeken és kis lélekszámú falvakban egyre több a közös nevezője? A jelenlevő alkotók jogosnak tartották az észrevételt. Nem ígértek semmit, csak azt, hogy felhívják az illetékesek figyelmét erre az igényre.

Sok az ismerős arc a magyar filmekben. A fiatal színészek között hiányzik az úgynevezett paraszttípus, a Szirtes Ádámmhoz, Horváth Terihez, Soós Imréhez hasonló adottságú tehetség. Nem lehetne erre is figyelni a főiskolai felvételi vizsgákon? A kritikai megjegyzést a képzés vezetői fontolják meg: azt hiszem, mindenképpen indokolt óhaj diktálta a felszólaló szenvedélyes vétőjét.

Véletlen-e, vagy törvényszerű, hogy a falusi témájú művek jelentős hányada —

talán többsége — irodalmi köldökzsinórhoz kapcsolódik? A *Talpalatnyi földtől* — a *Körhintán át* — a *Húsz óráig*, az *Árvácskaig* vagy az idén közönség elé került *Magyarokig* és *A közös bűnig* terjedő láncolat a két Múza termékeny kölcsönhatását bizonyítja. A fejlődési folyamatok természetesen nem esetlegesek. A hazai irodalom kitűnő forrásanyagot biztosított a filmművészek számára: örüljünk neki, hogy éltek a lehetőséggel. Bizonyára a jövőben is élni fognak vele. Csak arra vigyázzunk, hogy ne abszolutizáljuk a film és az irodalom törvényes viszonyát: elképzelhető klassziszteljesítmény prózai vagy drámai előkép nélkül is.

Jóízű viták, érdekes beszélgetések, okos ankétok színesítették a *Filmnapok Falun* idejű programját. Csak elvétve éreztünk kampányjellegűt az ügyesen pergetett műsorban. Az elképzelést — mérlegként is megállapíthatjuk ezt — siker koronázta. Továbbra is szorgalmazni kell nézők és filmek, falusi mozilátogatók és közéleti gondok konfrontációját.

Veress József

Elvek és utak

Egy ideje megváltozott borítóval jelenik meg a *Magvető Könyvkiadó Elvek és utak* című sorozata. A tetszetősebb és (ahogyan a szakmai zsargon nevezné) blikkfangsabb formátum azonban nem jelentett egyszerűsödést a célokban, tartalmi követelményekben is: erre ugyanis vajmi kevés indíték lehetett volna, hiszen a sorozatot több mint egy évtizede a művészetelmélet, a filozófiai, esztétikai vizsgálódás igényes műhelyeként „jegyzik” érdekelték és érdeklődők egyaránt. Mégis mintha szükségszerűen telítettebb belső szellemi izgalmakkal is párosulna az utóbbi kötetek színesebb, vibrálóbb külleme, változó valóságunkhoz jobban igazodni látszik a sorozat egésze. Ennek bizonyításához Almási Miklós *Kényszerpályán*, Ágh Attila *Tudományos-technikai forradalom és művelődés*, Sziklai László *Történelmi lecke — haladóknak* és Tóth Dezső *Élő hagyomány — élő irodalom* című kötetei jelenthetik a leghatásosabb érveket.

Almási Miklós könyvének „sorvezetőjét” — nem nyitó- vagy zárópasszusként, hanem középtájt, mintegy „rangrejtve” — a felelősségről írott esszéjében találni. A felelős cselekvés természetrajzának elméleti sémájával erkölcsi — és szélesebb értelemben társadalmi — gyakorlatunk, „történelemalkotásunk” egyik centrális kérdésére ad kielégítő magyarázatot. A szerző szándéka szerint a felelősség filozófiai-etikai szerkezetét és a felelősség áthárításának problémáját gondolja itt tovább előző tanulmányaihoz képest. Két mozzanatát emeljük csak ki gondolatmenetének, mint amit leginkább figyelemre méltónak érzünk a közfelfogás ellenében. Az egyik, hogy „a felelősség parancsa az idő függvényében működik, azaz „a jelenben kell alakítanom mások jövőjét, és ennek a lehetséges jövőnek kell visszahatnia a döntés jelenére”; a másik, hogy a felelősség dialektikus szerkezetében fontos szerepe van a kockázatvállalásnak, a rizikónak is: „eleve kész megoldás mellett dönteni egyszerű választás — nem felelős döntés”.

Almási Miklós könyve elsősorban gondolkodókról (Adorno, George Steiner) és írókról (O'Neill, Beckett), marxistákról (Lunacsarszkij, Lukács) és polgáriakról (Herbert Marcuse, Lucien Goldmann), külföldiekről (Garcia Márquez) és nemzetközi mércével mérhető magyarokról (Örkény, Déry, Nagy László) szóló tanulmányok gyűjteménye. Hogy mégis a fenti esszéjét emeltük ki, annak nemcsak praktikus, kényelmi oka van, hanem főként az, hogy ebben éreztük megalapozni a szerzők és a művek közti választás („kényszerpálya”) lehetőségét és felelősségét is.

Élő, eleven problémakörben teszi le ismételtén a névjegyet *Agh Attila is*. A tudományos-technikai forradalom és a művelődés összefüggéseinek elméleti hátterét elemezvén végső soron azt az — utóbbi években meghonosodott — szemléletet erősíti, amely a szubjektív termelőerők, az emberi tényezők szerepét hangsúlyozza a kommunizmus perspektívája szempontjából. A marxi, lenini, lukácsi koncepciók alapján elsősorban annak igazolására törekszik, hogy a szocialista fejlődés távlatai a kultúra, az életmód forradalmát is tétellezik. „Az általános társadalmiasult munka kialakulása — mint az ipari társadalom világtörténelmi leküzdése — szükségszerűen magával vonja az összes alapvető emberi élettevékenység átalakulását, valamint az életfeltételek radikális megváltoztatását, azaz az életmód forradalmát. A fejlődés fő vonala kétségtelenül a munkatevékenység forradalmi átalakulása, de ezzel párhuzamosan végbe kell mennie a művelődés és a reprodukciós tevékenység újjáalakulásának is” — írja az „elsajátítás” problémájáról szólva. Könyve második részében a kultúraelmélet történeti, kritikai feldolgozása kapott helyet. A marxista indíttatású koncepciók summázataként *Agh Attila* a kultúrát lételméleti, rendszeralkotó fogalomnak tekinti, „amely összefoglalja az emberi világ különböző szféráit a maguk kölcsönhatásában, s köz-

vetíti viszonyaikat, átmeneteiket.” Ezzel az összegzéssel segít eligazodni a kultúra-definíciók rengetegében, másrészt az alaponalak tisztázásával egzaktabb fogalomalkotásra is ösztönöz.

Szelleme, kezdeményező, újító kedve — és talán bátorsága — rokonítja ugyan *Sziklai László* könyvét Almási és *Agh* munkáival, de másként, elvontabban aktuális és így példaszzerű. Hiszen az alapjaiban esztétikai fogantatású tanulmányok mindegyike tágabban is értelmezhető, általánosabb tanulságokkal is szolgál. Mindenekelőtt a történetiség elvének következetes alkalmazása dicsérhető Sziklai módszerében. „A marxizmus, a haladó és regresszív eszmék, az ember és a valóság esztétikai viszonyának történetét nem lehet megérteni jó előre megszerkesztett vagy készen kapott sémák spekulatív alkalmazásával, hanem csak a „honnan hová” objektív, törvényszerű folyamatából, a mindenkori konkrét társadalmi feltételek totalitásából kiindulva” — vallja. A másik követendő gondolata a marxista örökséghez való alkotó viszonyra vonatkozik. Erre példa: „a marxi—engelsi—lenini esztétika rekonstrukciója során a haladó filozófiai és klasszikus művészeti hagyomány védelmét és az újakezdést egyre felmutató Lukács György és Mihail Lifsic tevékenysége”; ellenpélda: „abszolút cezúrát teremteni volt, van és lesz között” — ez a revizionizmus és a dogmatizmus rokonságának az alapja. Nem kevésbé veszélyes — figyelmeztet Sziklai — a polgári esztétikában is — de általában a társadalomfilozófiában — felbukkanó törekvés, amely Marxra való hivatkozással ugyan, de végül is az ideológiai lefegyverzés szándékával a harmadikutasság tendenciáját erősíti. „A marxista hagyományt, örökségünket számon tartani lehetetlen viták nélkül. Kell a vita. Nem személyekkel, de nem személytelenül. Érvekkel és bizonyítva. Szándék szerint nem sértve és nem sértődve. Néha élesen, soha szenvtelenül” taná-

csolja Sziklai László. Munkásságának, könyvének megszívlelendő, szimpatikus vonása, hogy e kívánalmakat mindenekelőtt önmagára nézve tartja kötelezőnek.

Monográfikus igényű *Tóth Dezső* nyolcszáz oldalnyi terjedelmű tanulmánykötete. Közel fele-fele arányban van benne képviselve múlt és jelen (ez utóbbi tágabb értelmezésben: szocialista múltunk jelenségeit is ideszámítva), és ugyancsak szintézisjelölődik az irodalomtudós, a műkritikus és a művelődéspolitikus tevékenysége. A könyv zavarba ejtő tematikai gazdagságán majdhogynem zátonyra fut a kiemelés szándéka, a már most életműnek is tetsző teljesítmény egésze az, ami tekintélyt parancsol, elismerésre készlet. A kötet másrészt példája a korszerű, marxista társadalom- és művészetszemléletnek, mint a fentiek. A tanulmányok és kritikák egyivű rendezettség, a gondolatmenet következetessége, a mondanivaló kiforrottsága, egységes koncepciója hordoz általánosítható tanulságokat. *Tóth Dezső* munkásságában „megszüntette-megőrződnek” irodalomcentrikus művészetfelfogásunk hagyományai, a művészetelmélet, az irodalomtörténet és kritika direktbben szolgálja a művelődés szándékait, céljait. Elméleti munkásságában azt törekszik megvalósítani, amit a pártosságól szólva megfogalmazott: „... az irodalom és politika stratégiai szinten való kapcsolódásának, valamint a politikai tényezők történetileg konkrét, időszzerű tartalmának következetesebb végiggondolása, úgy hiszem, a pártosság változatlan elvének gazdagítása, tudatosítása és kritikai érvényesítése szempontjából ma az egyik legfontosabb feladat, mindenesetre termékeny kiindulópont.”

Az „elvek” egységesebbé, az „utak” sokszínűbbé válnak a műelemzés, az esztétikai, filozófiai gondolkodás területén is. Ez tallózásunk örvendetes végkövetkeztetése.

Csongrády Béla

Moldova György:

Akit a mozdony füstje megcsapott...

Közhely-igazság: nincs izgalmasabb, mint maga a valóság. Ugyanakkor nincs is nehezebb feladat, mint a valóság megismerése. A nehézség egyszerre szubjektív és objektív. A szubjektum, az egyén oldaláról nézve: a tapasztalásban mindig sok a kiszámíthatatlan, az esetleges elem. Nehezen is tudjuk ellenőrizni, de megkényelmesebbek is vagyunk annál, semmint-hogy a vélt, mert tapasztalás útján szerzett „igazságainkat” ellenőrizzük, felülbíráljuk. Így aztán sokszor beérjük a saját vagy kölcsönvett sztereotípiákkal, utána sem gondolva azok igazságának. Másrészt való igaz az is, hogy — éppen mert a tapasztalás esetleges — módunk sincs sokszor megismerni a valóságot, a jelenségek mögé rejtőző igazságot. Nincs módunk át-és beleélni magunkat bizonyos helyzetekbe; így aztán nem teszünk szert az olyan nyira szükséges emphatiára sem, ami sok esetben egyenesen feltétele a megértésnek. Viccelődünk — mutogatva is — például a

vasutasokkal, engedve a leggyaralóbb hajlamunknak: a „lesajnálásnak”, lenézésnek anélkül, hogy megismernénk a vasút munkáját, a vasutas sorsot. A sor — a szakmáké, a foglalkozásoké — természetesen folytatható. *Moldova György* eddigi munkássága „terepfeltárásai” alkalmat is adnának ilyen felsorolásra (lásd a riportjait a bányászokról, a hajósokról, pedagógusokról, a hulladékgyűjtésről stb., stb.), de ez utóbbi könyve éppen a vasutasokról szól.

A könyv, illetve már a Kortársban megjelent folytatások is valósággal sokkolták a közvéleményt. A meghökkenés erejével csodálkoztunk rá egy világra, a valóság egy szeletére, amellyel mindannyian és mindennap találkozunk, de lényegét tekintve semmit sem tudunk róla. Tanulmányt érdemelne — s nem csupán *Moldova* könyve kapcsán — már ez a jelenség maga is. Gondolunk itt egyrészt az olvasóban lezajló kathartikus rádöbbenésre, a könyv méltán megérdemelt tömegszerére, másrészt arra a rokonszenvre, elismerésre, amellyel maguk a „megírtak”, „kibeszéltek”: a vasutasok fogadták a könyvet. Ennek csak az egyik látványos jele, hogy „tiszteltbeli vasutasnak”, tehát társuknak, partnerüknek tekintik az író. Egy rossz mítoszt, legendát rombol le ez a könyv, miszerint az „igazság fáj”. Kevés

keményebb, húsbavágóbb könyvet írtak magyarul, mint *Moldova* ebben a riportkötetben. Olyan kendőzetlenül, annyira nyersen jelenik meg a valóság a szerző tollán, hogy oldalanként felszisszenünk, mintha a mi elevenünkbe vágott volna bele. Jóval többről van itt szó, mint a vasútról..., amely „ország az országban” a maga reguláris fegyelmével, hierarchiájával, történelmével és tradícióival. A vasút változása — vagy ha úgy fogalmazzuk: vajúdása — minden általánosítás nélkül is túlmutat önmagán, gondolkodásra, a dolgokkal való szembenézésre, néhány erkölcsi, társadalmi (vagy ha úgy tetszik: politikai) tétel, dogma újrafogalmazására ösztönöz. Hiszen *Moldova* ebben a könyvében is, mint ahogyan minden riportjában, a leglényegesebből: a munkáról, az ember és a munka viszonyáról mond valami fontosat. S teszi ezt minden pátoz nélkül, felnőttként és felelősen. Szerencsére már túl vagyunk azon, hogy gügyögve becézzük a munkát, „dicsőség dolgának” nevezve. A munka fáradtság és gyötrelem, amit nem kedvtelésből végzünk. Végezzük, mert szükséges, mert ez az emberi tevékenység, amely megteremti a jólétet. Ugyanakkor ez az egyetlen, emberhez méltó tevékenység is, amelyet — s ez az egyik legszebb paradoxona — minden gyötrelme ellenére is szenvedéllyel végez az ember.

Nem dolgozni, a munkát megtagadni egyszersmind azt is jelenti, hogy megtagadjuk emberi voltunkat. A vasút jelenlegi helyzetében éppen ez a legnagyobb, legnehezebben feloldható ellentmondás! Az egyik oldalon van a hivatástudat, a szolgálat, a vasút törzsgárdájának a szakmaszeretete, a másik oldalon a mostoha körülmények, ezeknek a nemes, megtartó emberi minőségeknek a lebecsülése és devalválódása. Egy ideig ugyanis ellensúlyozhatják az etikai, a morális értékek (mint a hivatástudat, szakmaszeretet, fegyelem stb.) a körülményeket, de meg nem változtathatják azokat, s hosszú távon felmorzsolódnak ezek a morális erőforrások is. Hogy konkrétak legyünk: a vasút mint üzem, mint szervezet elöregedett, leromlott, mivel sokáig elhanyagoltuk, s nem újítottuk fel, nem fektettünk bele eleget. Moldova olyan állapotot ír le (a pályák, a berendezések, személyi állomány stb.), hogy miután megborzongtunk, azon csodálkozunk, hogy egyáltalán üzemelni tud a vasút... Ennek egyetlen magyarázatát a fentebb már említett morális és szervezetben levő erőforrásokban látjuk, de kérdés, hogy ebből meddig futja még? A vasút mindenkor veszélyes üzem volt, s leromlott állapotában csak még veszélyesebb lehet.

S itt kell szólnunk Moldova riporter-irői módszeréről. Talán furcsának tűnhet iróiról szólván, ha először éppen a munkabírást emeljük ki. Nem azért, mert ennél a kötetnél figyeltünk fel először, hiszen a komlói vagy az őrségi könyve sem születhetett volna meg másként. Ez a munkabírást ugyanis nem csupán szorgal-

mat jelent (azt is), hanem szerves része az írói szemléletnek, mondhatnók ars poétikának, az írói tisztességnek. Moldova ugyanis nem ír le semmit, amit nem látott, hallott, tapasztalt meg maga is. Márpedig sokat látott és a lényegét ragadja meg. A személyes jelenlét — az, hogy „mindenütt ott van” — teszi finommá, érzékennyé és differenciálttá benne az emphátiát: a beleérző képességet. Azt az epikusnál ritka tulajdonságot, fogékonyságot, amit Beke György a riporter lírájának nevezett egy rádióbeszélgetésben. Moldova tollán — anélkül, hogy „hozzátenne” valamit — maga a jelenség, a valóság válik lírává. Jóllehet, sokszor nagyon is drámai, sőt tragikus sorsokról, esetekről ír. Itt csak utalunk a balesetre és a vasút rokkantjairól írott megdöbbentő fejezetre. Ez: a líra „emeli meg” a leírtakat, ez tömörít és általánosít anélkül, hogy egy vonalnyt is veszítene a konkrétságából és egyszerűségéből. Egy országot járt be a mozdonyvezető mellett, figyelve magát az üzemet, a mechanizmust, azokat a körülményeket, objektív feltételeket, amelyek között ez a pár ezernyi ember a lehetetlennel birkózik. Közben több tucatnyi regényre elegendő sorsot villant fel, nagyon fontosat mondva emberről, aki — esetünkben — vasutas. S ez a lényeg, ez emeli ki a szociográfiai kötetek sorából ezt az írást. Ez a könyv Magyarországról, a hetvenes évek valóságáról mond el valami fontosat, amit elolvastva senki sem szállhat a régi módon vonatra, de nem is élhet, gondolkodhat ugyanúgy, ha felelős és etikus felelősségű ember! (*Szépirodalmi, 1977.*)

Horpácsi Sándor

1977. évi megyei kiadványainkról

Az úgynevezett „nemzeti tudományok” művelése, amely a hazai távlati tudományos kutatási terv szerves része is, olyan kérdések vizsgálatát jelenti, amelyeket csak hazai kutatók folytathatnak, hazai talajon, olyan kérdéseket, melyeket helyettünk, illetve nélkülünk senki más nem fog tisztázni. Ezeknek a kérdéseknek a sorában nagy jelentőségű a hazánk területén élő, és az életmód változásai következtében sajátos jellegzetességeit egyre inkább elvesztő etnikai csoportok vizsgálata, hagyományaiknak, életmódjuk részletekérdéseinek feltárása. Ilyen vizsgálatot, elemző feltárást tűzött ki célul az a palóckutató munka is, melynek részleteiről már több alkalommal hírt adtunk lapunkban és amely munka vezetői és munkatársai 1976 decemberében éppen Salgótarjánban gyűltek össze, hogy beszámoljanak egymásnak és a közvéleménynek is a készülő palócmonográfiához kapcsolódó kutatások pillanatnyi állásáról.

Érdeklődő közvéleményünk most egy kötetben kapja meg a találkozón elhangzottakat. (*Nógrád megyei múzeumok évkönyve, 1977.*) Az évkönyv tartalmazza a nagy fontosságú tanácskozás előadásainak és hozzászólásainak teljes szövegét. Annak bizonyításul pedig, hogy a megyebeli néprajzos kutatók is alaposan kiveszik a

részüket a palóckutatás feladatainak végrehajtásából, közöl az évkönyv tanulmányt a folklór köréből (*Kapros Márta* a terhességgel és a szüléssel kapcsolatos szokásokról ad igen alapos és egyben érdekfeszítően izgalmas ismertetést), de izelítőt kapunk a tárgyi néprajzi kutatás eredményeiből is (*Zólyomi József* a kétbeltelkes település jellegzetességeit vizsgálja Sámsonháza példáján). A palóckutatók Nógrád megyén kívüli csoportjából *Bakó Ferenc* ad tájékoztatót a palóc temetkezési szokások változásairól.

Az évkönyvnek nagyobbik felét kitevő palóckérdésen túl természetesen a múzeum másik fontos kutatási területéről, a munkásélet és munkásművelődés kérdéseiről is jelentek meg írások a kötetben. Ezek közül főként *Balázs László* tanulmánya érdemel figyelmet, amelyben — a társulati iskolák történetét feldolgozó tanulmányosorozat első részeként — a salgótarjáni Chorin Ferenc Gimnázium 1923—1940 közti fejlődését vizsgálja, az eddig megjelent — meglehetősen sematikus — feldolgozásokkal szemben helyesen összpontosítva a figyelmet néhány fontos kérdésre: az iskola létesítésének körülményeire, az intézet jellegére, a munkás-paraszt tanulók arányának alakulására, az államosítási törekvésekre.

Ezúttal sem maradt ki az évkönyvből az Arcképcsarnok rovat, melyben ezúttal három XIX. századbéli nógrádi nevezetességgel, Sréter Jánossal, Mocsáry Antallal és Pulszky Ferencel ismerkedhetünk meg. Kiemelkedik az életrajzok közül *Praz-*

novszky Mihály munkája, mely Pulszkyról, a szécsényi földesúrról írva, érdekes, jól átgondolt és kiérlelt képet ad a korszakról is és járul ezzel hozzá az országos történelmi kutatás eredményeéhez.

Említést érdemel még a kötetből két gyakorlati hasznú összeállítás: a múzeumi szervezet bányászattörténeti kutatását célozza segíteni a nógrádi szénbányászat levéltári forrásairól készített jegyzék és örömmel lapozgathattuk a megyei múzeumi szervezet 1960—1976 között megjelent kiadványainak repertóriumát is.

Az évről évre színvonalasabbá váló évkönyv értékének növelése indokolttá teszi, hogy a kiadó múzeumi szervezet tovább tudjon lépni az évkönyv szerkesztési munkájának még következetesebb végrehajtásában. Így bizton remélhető, hogy egyrészt a szigorú válogatás — mely elsősorban a szerkesztői feladat — kizárja annak a lehetőségét, hogy az évkönyvben a sok kitűnő írás mellett olyanok is megjelenhessenek, melyek akár kellően meg nem érlelt munkák, akár pedig híjával vannak a megfelelő önálló kutatási eredményeknek és így csak másodközlés-számba vehetők. A szerkesztésnek a korábrinál sokkal jobban kell éppen ezért támaszkodnia elsőrendű segítőtársaira, a lektorokra (akiknek a nevét nem is kellene szemérmesen elhallgatnia) és a lehetőségekhez mérten még nagyobb, szinte kínos gondosságot kellene kifejtenie a nyomda ördögével vívott küzdelemben — bár úgy tűnik, hogy ez a küzdelem hovatovább egyre kitárgyalatlanabbá válik és kénytelenek vagyunk beletörödni abba, hogy bosszantó sajtóhibák nélkül nyomdáinkban könyv nem állítható elő.

Hasonló gondokat mutat a levéltár legújabb kiadványa is. (*Nógrád megye képe a XVIII. század végén*), melyet jó néhány, a nem megfelelően ütemezett nyomdai munkából eredő hiba éktelenít. A kötet értékét mindez persze nem csökkenti, csupán lehangolóan hat a kiadóra. A kiadvány egyébként a közelmúltban elhunyt neves történész, *Eperjessy Kálmán* több évtizedes munkásságán alapul. Eperjessy az 1920-as években kezdte meg a II. József alatt végrehajtott katonai felmérés, illetve az annak egyik részét képező országleírás Magyarországra vonatkozó részeinek összegyűjtését és lefordítását. Néhány éve végzett csak ezzel a hatalmas munkával. Az egész terjedelmes forrásanyagot egy kötetben való megjelentetése nem látszott megvalósíthatónak, ezért a hazai megyei levéltárak többsége vállalkozott arra, hogy a területére vonatkozó forrásanyagot, amely egyébként a bécsi Hadilevéltárban található, megjelentesse. A Nógrád megyei Levéltár az első, ahol ennek a vállalkozásnak a keretében ez az anyag megjelenik. A községek földrajzi leírása jól illeszkedik abba a sorba, melyben a levéltár az egyes községekre vonatkozó, különböző korokból származó forrásokat, adatokat tett közzé. A nemzetközi együttműködésnek, a jószomszédi viszonyok ápolásának pedig jó szolgálatot tesz az a körülmény, hogy a kötet közli (eredeti német nyelven) az akkori Nógrád megye ma Szlovákiában levő községeinek az anyagát is és ezzel a kiadvány (melyhez szlovák nyelvű bevezető is készült) a szomszédos szlovákiai járások helytörténeti kutatóinak is hasznos segédeszközü szolgálhat.

Schneider Miklós

